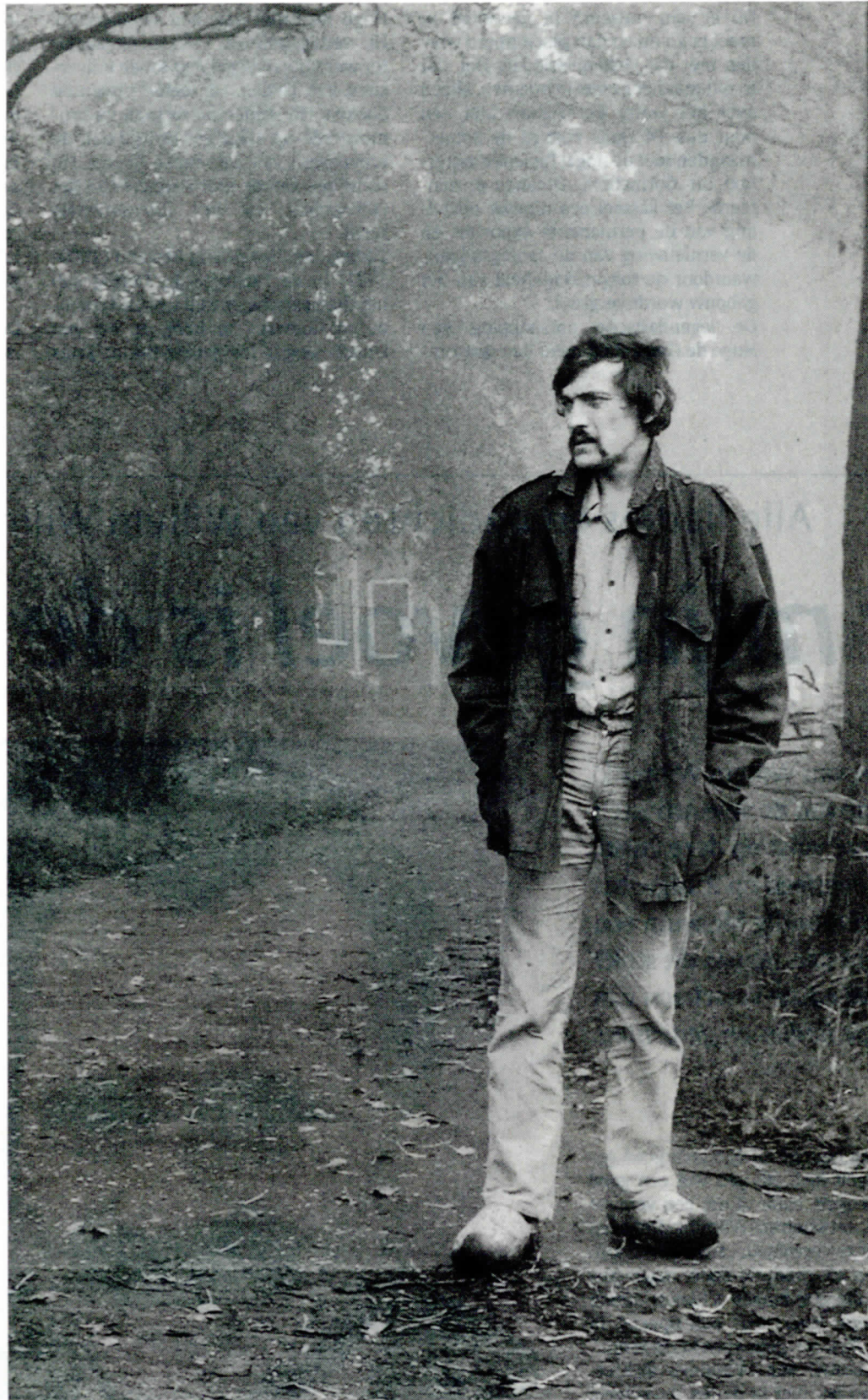

Melancholie op het Hogeland

Ede Staal

FOTO UIT BESPROKEN BOEK

me. Staal kon niet vermoeden dat de Bijbel zou inburgeren in het Gronings waarvan hij zijn 'Credo - Mien Bestoan' maakte.

Geen artiest

Ede Staal werd beroemd toen hij stierf. De melancholie en de relativiserende humor die toch al uit zijn spaarzame opnames sprak, werd er door versterkt. Maar eigenlijk lag de sleutel tot die melancholie, die Groningse blues, die stille diepten van het Hogeland, niet in zijn 'laidjes', maar in het geheim dat hij zijn leven lang met zich meedroeg en dat eigenlijk geen geheim was, maar een verzwegen episode.

Zijn vader Boele Staal (1910-1988, achterneef van de Utrechtse Commissaris der Koningin), die hem

twee jaar zou overleven, was een rechtlijnige NSB'er, die juist door die consequentheid tot oorlogsmisdaden kwam. Dat is de stelling van biograaf Henk van Middelaar.

De oorlog en het tweede-generatie trauma van Ede Staal beslaat een derde van zijn boek. Dat is te veel, erkende de auteur na de presentatie. „TV Noord monteerde allerlei oorlogsbeelden in hun item over Staal. De familie was meer geschokt dan ik wilde en dat spijt mij. Maar mijn insteek was het verhaal nu eens goed uit de doeken te doen, vooral omdat alle journalisten die pijnlijke vragen nooit hadden gesteld.”

Van Ede Staals zes zoons werkten er drie mee aan het boek. Maar zijn weduwe Fieke niet. „Zij heeft

intussen een andere partner en wil niet altijd 'de weduwe van' zijn.” Ede's drie jaar oudere zus Sieneke en zijn twee jaar jongere broer Hero werkten niet mee, 'maar ook niet tegen'.

Het leidt tot een boeiende, maar wat scheefgetrokken biografie. Niet alleen blijft de stelling dat het oorlogsverleden inderdaad de sleutel op het karakter van Ede Staal was, onbewezen (bij zijn leven wendde de zanger zich met een korte zin af als het ter sprake kwam), Van Middelaar is ook nogal fan van Ede Staal's chansons. Meer nog dan Staal zelf was. 'Je zingt als Brel', zeiden ze tegen hem. „Klopt, ik heb dezelfde ziekte”, zei Ede Staal dan; acht jaar voor Staal overleed Brel na een leven lang roken en drinken aan longkanker.

Inderdaad produceerde Staal een fraai 'La Mer', met de symbolische zinsnede 'Twijfel is de vinger aan de trekker', die hem onwillekeurig met zijn vader verbindt.

Sterenberg

Toen Ede Staal in augustus 1941 in Warffum werd geboren, was zijn vader Boele (sinds een jaar lid van NSB en WA) net aangezocht om te werken voor het Langemarck-Studium, een nazi-Duitse instelling die intelligente jongens uit armere gezinnen opleidde tot docent. Boele Staal werkte vanuit Den Haag en Hannover. Zijn vrouw Tine Oortman bleef thuis, bij haar vader, bakker te Leens.

In september 1944 moest Boele Staal voor de SD gaan werken; hij liet nepstudenten infiltreren bij onderduikers en hun gastgezinnen. Twee van hen kwamen terecht bij boer Sterenberg in Ten Post. Ze pleegden echter ook roofovervallen bij Loppersum. Toen de politie hen opwachtte, trok één van de nepstudenten een pistool, maar werd zelf doodgeschoten. Staal wilde - rechtlijnig als hij was - per se repressaille en executeerde de boer zelf in zijn stal, op 21 december 1944.

Na de oorlog kreeg Staal sr. hiervoor de doodstraf, die werd omgezet in uiteindelijk twaalf jaar. Toen hij in 1957 vrijkwam, had Ede hem praktisch nog nooit gezien. De zoon vroeg niets en de vader kwam later niet naar zijn optredens; zo beschermden ze elkaar in Groningen, door zwijgen. Ede deed de HBS in Warffum, studeerde Engels in Groningen, maar feestte meer, totdat hij Sophie Spoel tegenkwam, een verpleegster uit Rotterdam, 'mijn zigeunerin'.

Zijn moeder overleed, 49 jaar oud, aan kanker, precies zeventien jaar nadat haar man zijn moord pleegde. Staal sr. - 52 inmiddels - hertrouwde snel met een meisje van negentien, dat hij in Appingedam had bezwangerd. De kinderen uit het tweede huwelijk van zijn vader waren jonger dan de (zes) zoons die Ede en Fieke Staal kregen.

Die trouwden in oktober 1962 en versleten in 24 jaar twaalf adressen, meestal afgelegen boerderijtjes in exotische vlekken als Kibbelgaarn, Westerlee en Nieuw Statenzijl. Ede was al die tijd leraar Engels, in Oude Pekela en aan de technische school in Winschoten. Hij sterft in Delfzijl. Daar is zijn graf - een muzieksleutel van witte steen - en sinds 2000 een abstract kunstwerk aan de zeedijk. Er is ook een Ede Staal-fietsroute in en om Leens en een wandelpad.

Maar er is geen straat genoemd naar Ede Staal. Dat kan niet met zo'n vader.

Ned. Dagblad 31-12-04

Geef mie die nacht. Ede Staal, een biografie

Henk van Middelaar. Uitg. Luminis Veendam, 2004; 224 blz., 24,50

DOOR HERMAN VEENHOF

Ede Ulfert Staal stierf op 22 juli 1986 aan longkanker. Hij werd bijna vijftienveertig jaar. Toen de dodelijke ziekte in het Lucasziekenhuis in Winschoten werd vastgesteld, was hij net zijn eerste plaat aan het opnemen: *Mien Toentje*. Zijn tweede en laatste elpee (*As Vaaijer Woorden*) maakte hij niet meer mee, de Van der Laan-prijs werd hem postuum uitgereikt.

Pas na zijn dood kwamen de 'Zuzooien op zundagmörn'-cursiefjes die hij maakte voor het programma *Sloaperstil* van Radio Noord uit op een driedubbelcd. Van het veelal Engelstalige restmateriaal kwam de dubbel-cd *As t boeten stôrmt/Hear My Song* uit. En nu is er de biografie *Geef mie die nacht*, van radiomaker en leraar Nederlands Henk van Middelaar.

G.V.D.K.

Pas tien jaar na zijn dood werd Ede Staal bekend buiten Groningen. In 1996 zond de RVU een documentaire over hem uit, nu te krijgen op dvd, en werd 'Mien Hogelaand' het onvergetelijke Leitmotiv van de even Groningse als putdiepe film *De Poolse Bruid*. 'Een mismoedige en melancholische optimist', noemde hij zichzelf en dat beeld spreekt uit al de weidse beelden van grote boerderijen, kleine arbeidershuisjes en kouwelijke akkers, tot een streep gedrukt door tomeloos veranderend zwerk. Nederland raakte bekend met zijn werk en uiteraard werd de dode bard cult, als compromisloze, koppige Groninger, met een ziel vol *Weltschmerz*.

Ede Staal zou ervan gegruwd hebben, want hij zag zichzelf als gewoon mens. Hij was niet de onaangepaste noncomformist uit de Veenkoloniën; hij wilde best aan de bak, maar op zijn voorwaarden: zijn muziek moest zo kaal klinken als hij wilde. Even makkelijk probeerde hij geld te verdienen met jingles voor de TROS. Dat er nu 300.000 elpees en cd's van hem zijn verkocht en dat zingen en preken in het Gronings normaal is, zou hij niet hebben verwacht, maar wel hebben gewaardeerd. Ede Staal stamde uit een vrijzinnig hervormd grootouderlijk nest, zelf was hij ongelovig. „Ik ben geen atheïst, maar een agnost”, zei hij al in 1967. „Dat wil zeggen dat we God of iets anders daarvoor in de plaats als eerste oorzaak der dingen niet kunnen kennen.” Hij bespote het christelijk geloven nooit, wel de 'regeltjes en de hokjes', zegt auteur Van Middelaar.

In een radiocolumn beschreef hij de stromen voetgangers die op zondagmorgen in Leens naar drie protestantse kerken gingen. Om negen uur de strengsten, om tien uur de rekkelijken. Door de week was het dorp gemoedelijk - afgezien van vechtende jongeren van cocksaanse of openbare origine - 'moar nait op zundag'.

In januari 1986 schreef hij nog een van zijn 'on-zinbrieven', in dit geval een oproep aan de clerus tot een vereniging, Gronings Van De Kansel (G.V.D.K.); criterium voor een goede prediking in de streektaal was niet de kwaliteit, maar het volu-